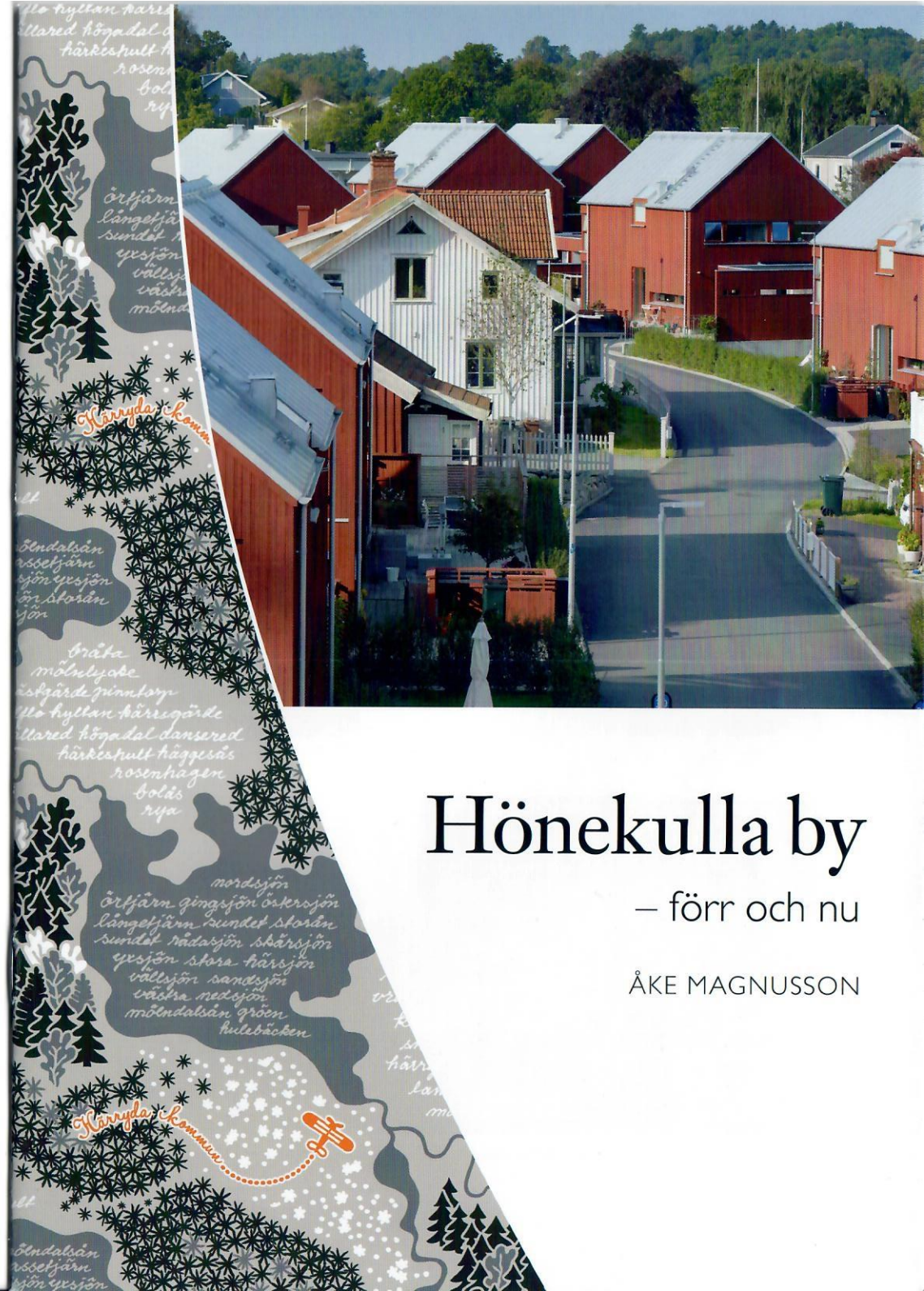

- förr och nu

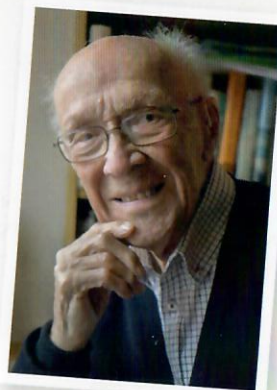
ÅKE MAGNUSSON

Bondgårdarna i centrala Mölnlycke låg samlade i byarna Hulebäck, Kullbäckstorp, Solsten, Bråta med flera - som alla blivit tomtmark till bostäder och industrier. Sist i raden av omvandling är Hönekulla där det nya bostadsområdet Hönekulla by på några få år i början av 2010-talet ersatt den gamla byn med parhus, lägenheter och ett äldreboende.

Hur såg här ut förr i tiden? Vilka brukade jorden? Och varför heter en av vägarna Ida Charlottas väg? Att berätta Hönekullas historia när byn var jordbruksbygd har varit motivet till den här lilla skriften.

Mölnlycke 2015-03-13

Åke Magnusson

Åke Magnusson var kommundirektör i Råda och senare Härryda kommun under åren 1951–1985. Efter pensionen har han varit aktiv som hembygdsforskare och författare.

HÖNEKULLA BY

En bygd har förändrats. Textilsamhället Mölnlycke med fabriken hyreslängor är historia. Bondgårdarna som var kärnan i 1850-talets samhälle är borta och på deras ägor finns nu ett modernt förortssamhälle med centrum, bostäder, industrier, trafikleder och grönområden. Den gamla gårdsmiljön i Hönekulla by har i början av 2010-talet ersatts av flerbostadshus, parhus och ett äldreboende. Marken har omformats, berg har sprängts bort, vägar har flyttats, bondgårdarnas ekonomibyggnader är rivna men tre av de äldre bostadshusen finns kvar och väcker kanske frågan: Vad fanns här förut?

Hönekulla by 1860

År 1860 hade Råda socken 573 invånare. Ett hundratal arbetade i det några år tidigare startade textilföretaget Mölnlycke Manufaktur AB medan de övriga var sysselsatta inom jordbruket. Hönekulla var ett helt hemman, en äldre beteckning på en jordbruksfastighet vars avkastning kunde försörja en familj. När åkerarealen genom nyodling utökats kunde hemmanet delas.

År 1861 var hemmanet Hönekulla delat i fyra gårdar. En av dessa, Östergården, hade sina byggnader vid nuvarande Stenliden, mellan Soläng

I bildens förgrund ligger Hönekulla by. Åkrarna utmed järnvägen blir i slutet av 1960-talet Hönekulla industriområde. Bilden är tagen omkring 1960.

och Högadal, medan husen till de övriga tre gårdarna låg samlade i en by utmed den landsväg, som långt senare fick namnet Hönekullavägen och som nu på en kortare sträcka ingår i Ida Charlottas väg i det nya bostadsområdet Hönekulla by.

Området från Råda Stock i väster till Stenliden i öster och från Möln-dalsån i norr till bergryggen i söder var de fyra gårdarnas inägor (odlad jord) och här fanns inga andra byggnader än de som tillhörde gårdarna. Det var en tyst och lugn miljö. Jordbruksredskapen var enkla med hästen eller kanske oxen som dragare. Inte ens den enkla slåttermaskinen fanns utan gräset och säden skördades med lie. Det enda som kunde störa lugnet i Hönekulla by var textilfabrikens ångvissla, som talade om att nu var rasten slut.

Bröderna Larsson från Hol

På västgötslättan i Hol socken mellan Alingsås och Vårgårda bodde på 1820-talet och framåt Lars Gunnarsson (1792–1871), hans hustru Ingrid och deras sex barn på ett torp under Jonstorp Nolgård. Barnen kom tidigt ut i arbetslivet och efter olika anställningar köpte två av sönerna, Gustav och Anders, på tidigt 1860-tal var sin gård i Hönekulla by.

Tåget från Göteborg har anlänt till stationen i Mölnlycke. Bilden är tagen på 1910-talet.

Ellen Gustavsson blickar ut över åkermarken och järnvägen. Bilden är tagen på 1920-talet.

Senare gifte sig Anders son, Albin, med dottern till den tredje bonden i byn och övertog den gården. Därmed ägdes alla tre gårdarna utmed bygatan av samma släkt och de stannade i släkten ända in i nutid. En son/dotter i varje släktgrupp övertog gården och flera av syskonen/kusinerna byggde och bosatte sig i byn eller i grannskapet.

Hönekulla blev en släktby och de tre gårdarna fick namn från innehavarna i generationen efter bröderna Larsson. De kallades *Emils*, *Axels* och *Albins*.

Järnvägen förändrade byn

På 1850-talet byggdes de första järnvägarna i Sverige och 1894 invigdes Göteborg-Borås Jernväg. På sträckan från Rådasjön till Stenliden styckade den inägor i Hönekulla i två delar. En stor del av byns bästa åkermark blev spårområde och återstoden låg nu på båda sidor om järnvägen, som blev en spärr och försvårade brukandet.

Järnvägen betydde också att den tysta miljön försvann för alltid, även om det under de första åren bara gick sex tåg per dag. Arbetet på åker och äng stördes, hästarna och korna skrämdes av bullret och av tågens signaler. Kolröken var ett främmande och obehagligt inslag i miljön.

Men järnvägen medförde naturligtvis också många positiva förändringar även för folket i Hönekulla by. Det blev lätt att förflytta sig och kring järnvägsstationen, som byggdes på mark som ingick i Hönekulla Östergård,

växte stationssamhället upp och blev kommunens centrum i femtio år. Redan 1904 öppnade Elias Karlsson Odhe speceriaffär i huset Sofielund vid nuvarande Solängsvägen. Det var den första affären i Mölnlycke utanför fabriken område. Med tåget kom resande som skulle ut i bygden och som någon av bönderna i Hönekulla skjutsade vidare med häst och vagn, en liten extra inkomst och en direktkontakt med omvärlden.

Bönderna i Hönekulla by 1860–1960

Emils gård

Gustav Larsson (1819–1907) och hustrun Anna Gustava Andersdotter (1827–1909) köpte 1862 gården Hönekulla 1:9 och med de fyra barnen flyttade de in i ladugården. Det var inte helt ovanligt att ladugård och bostad var sammanbyggda men ändå på något sätt åtskilda.

Hur det såg ut i Hönekulla vid denna tid vet vi inte, men vi vet att familjen ville ha en annan bostad. Uppe på kullen, i västra delen av byn, låg en äldre stuga med ett rum och kök. Den flyttades 1863 till Bygatan och utökades på västra gaveln med ytterligare ett rum. Huset finns kvar och fick senare namnet Lillstugan. Tillbyggnaden revs 1907 när det nya bostadshuset byggdes.

Lillstugan, bostadshuset och ladugården som skymtar bakom. Bilden är tagen 1995.

Familjen Gustavsson: Emil, Ida Charlotta och fem av barnen, yngste sonen Åke var inte född. Från vänster: Ellen, Ida Charlotta, Erik, Hilma, Astrid, Emil och Karl. Bilden är tagen omkring 1910.

Sonen Emil Gustavsson (1863–1954) och hustrun Ida Charlotta Johansdotter (1870–1953) övertog gården 1891. De hade då två barn och tillsammans med Emils föräldrar var de sex personer i stugan. Fram till 1905 hade barnskaran utökats med tre och stugan blev för trång. 1907 byggde de nytt bostadshus, som även det finns kvar vid före detta Bygatan med adressen Ida Charlottas väg 7. Nya ägare har 2014 renoverat och moderniserat byggnaden med bibehållen exteriör.

Emil var en aktiv jordbrukare och han fick Hushållningssällskapets pris för mönstergill skötsel av gården. Ända in på 1930-talet var flera av jordbruksredskapen enkla och i vissa fall även tillverkade på gården.

För att kunna tillverka och reparera behövdes en smedja och en smed. I Hönekulla var Emil den erkänt skicklige smeden och smedjan fanns på gården i en egen liten byggnad. Emil var också aktiv inom församlingen och under flera år kyrkvård och ledamot i kyrkoråd och skolråd.

Smedjan. Bilden är tagen 1995.

Bygatan 2009. I förgrunden syns bostadshuset som finns kvar idag.

Sonsonen Karl Gustavsson (1900–1991) och hustrun Linnea Gustavsson (1905–2000) övertog 1944 driften av gården, som Karl ägde tillsammans med sina fem syskon. Karl och Linnea hade lägenhet på andra våningen medan föräldrarna, Emil och Ida, bodde kvar i första våningen tillsammans med de vuxna döttrarna Astrid (1896–1988) och Hilma (1897–1985). Sedan kommunen 1963 köpt marken utmed järnvägen och industrierna började byggas ut avvecklades jordbruket och i slutet av 1980-talet köpte kommunen resten av gården och 1989 flyttade Karl och Linnea till lägenhet i centrum.

Axels gård

Anders Larsson (1832–1905) och Maja Stina Johansdotter (1832–1902) köpte 1865 gården Hönekulla 1:8 vars byggnader låg på andra sidan Bygatan snett emot Lillstugan. Hur de byggnaderna såg ut vet vi inte. Det bostadshus, som finns kvar i dag vid Ida Charlottas väg 6, byggdes omkring 1900 och där bor hösten 2014 ett av Anders och Maja Stinas barnbarns barnbarn med sin familj som också äger hus och tomt.

Anders och Maja Stinas dotter Emma (1874–1967) och hennes man Axel Andreasson (1870–1957) övertog gården 1905. Utöver jordbruket arbetade Axel som snickare och han beskrivs som en mycket kunnig yrkesman. Axel hade förtroende i bygden och var under flera år nämndeman, ett uppdrag med hög status. Efter Axels död bodde Emma och dottern Signe kvar i lägenheten på första våningen medan Valter och Karin bodde på andra våningen.

Bostadshuset som byggdes i slutet av 1800-talet när Albin och Sabina övertagit fastigheten. Bilden är tagen 2009.

Sonen Valter Andreasson (1908–1979) och hustrun Karin (1919–2003) övertog gården 1957. Valter hade då sedan flera år svarat för skötseln men också tillverkat fönster, dörrar och köksinredningar i pappans snickarverkstad. På 1940-talet startade Valter trävaruhandel som utökades med sågverk och hyvleri i en tillbyggnad på gården. Rörelsen växte och när utrymmet inne i byn inte räckte till flyttade han 1960 sitt företag Mölnlycke Trä AB till nybyggda lokaler i det blivande industriområdet vid Hönekullavägen.

Albins gård

Anders och Maja Stinas son, Albin Andersson (1866–1964) gifte sig 1890 med Sabina (1863–1915), dotter till den tredje bonden i byn, Lars Andersson (1832–1891). Vid hans död ärvde de gården. Där fanns då två byggnader, bostadshus och ladugård, som har beskrivits som gamla och bristfälliga. I mitten av 1890-talet ersattes de med nybyggen.

Utöver driften av jordbruket var Albin en mycket aktiv politiker i Råda kommun bland annat som ledamot av kommunalfullmäktige, kommunalnämnd, fattigvårdsstyrelse och taxeringsnämnd. Han var även nämndeman och fjärdingsman (lokal polisman). På 1910-talet sköttes eldistributionen på landsbygden av lokala föreningar. Albin var en av initiativtagarna till Råda Elektriska Distributionsförening som bildades 1918 och var dess kassör i 27 år.

Sondottern Elsa (1900–1993) och Georg Fredriksson (1899–1984) gifte sig 1926 och övertog då driften av jordbruket. Albin och hustrun i andra äktenskapet, Anna (1879–1954) hade lägenheten på första våningen medan Elsa och Georg och de tre barnen bodde på andra våningen.

På tidigt 1980-tal avvecklades jordbruket. Georg lämnar gårdens sista ko.

Elsa har kvar hönsen ännu några år.

Ladugården rivs hösten 1995.

Hönekulla by 1960–

På 1960-talet började textilsamhället Mölnlycke att förändras. Kommunen köpte större delen av marken utmed järnvägen och utbyggnaden av Hönekulla industriområde kunde börja. Nu var Hönekulla inte längre en bondby utan en bostadsort för den sista generationen jordbrukare. Nästa stora förändring påbörjades på 1980-talet då kommunen köpte återstående mark och byggnader i själva byn med undantag av "Axels" bostadshus med tomt vid Ida Charlottas väg 6.

Den nya byn

Med stöd av en fördjupad översiktsplan antagen 1996 beslöt kommunen att Hönekulla by skulle bli bostadsområde. Planarbetet fortsatte och med hänvisning till en detaljerad kravbeskrivning inbjöd kommunen 2008 till en markanvisningstävling med bland annat följande text:

"Hürryda kommun planerar att bygga flerbostadshus och ett äldreboende i ett område i direkt anslutning till Mölnlyckes nybyggda centrumbebyggelse. Det exponerade läget ställer särskilda krav på byggnadernas utformning och placering. Kommunen bjuder in intresserade exploatörer att komma med förslag till områdets gestaltning."

Flera företag deltog i tävlingen. Kommunen stannade för det förslag byggföretaget Studor Projektutveckling AB i Göteborg presenterat. Efter smärre justeringar i det ursprungliga förslaget startade arbetet sommaren 2009 och beräknas vara avslutat under 2015. Totalt kommer byn att innehålla 108 nya bostäder varav 13 äganderätter i tvåvånings parhus utmed den gamla bygatans förlängning samt 60 bostadsrätter och 35 hyresrätter i fem flerbostadshus vinkelställda mot den nya bergsidan.

De fem flerbostadshusen ligger vid Buss Johns väg. Husens nedre våningar avslutas mot den nya bergväggen medan de övre bygger vidare ut över berget.

Karta över nya Hönekulla by med äldreboendet Hönekulla gård där också den äldre vägen och några av byggnaderna i den gamla byn markerats.

Emils gård

- 1 Ladugården
- 2 Lillstugan
- 3 Nya bostadshuset
- 4 Smedjan

Axels gård

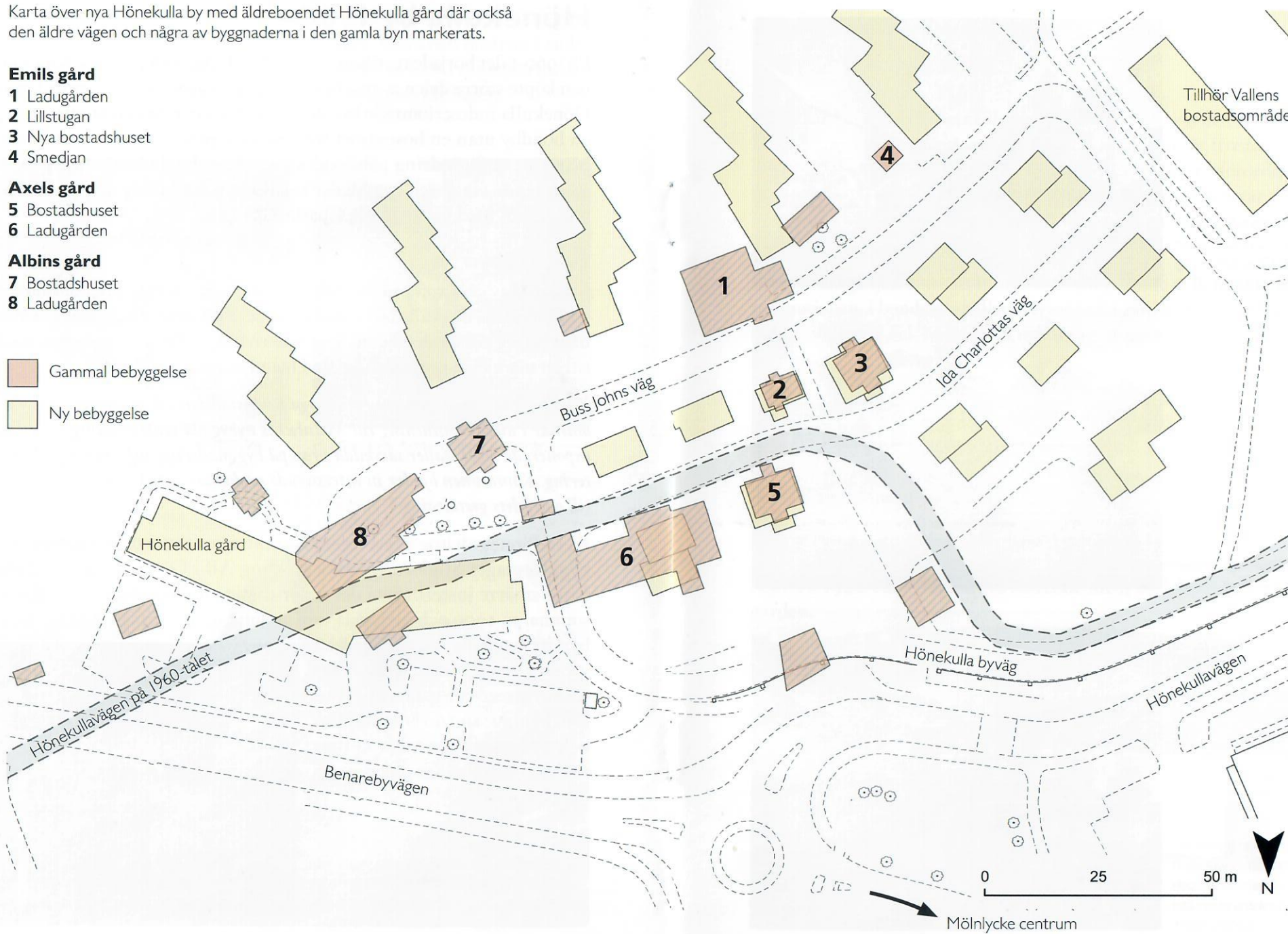
- 5 Bostadshuset
- 6 Ladugården

Albins gård

- 7 Bostadshuset
- 8 Ladugården

 Gammal bebyggelse

 Ny bebyggelse

"Emils hus" möter
de nybyggda husen
på Ida Charlottas väg.
Bilden är tagen 2014.

Lillstugans gårdsplan
har blivit lekya.

Parhusen vid
Ida Charlottas väg med
Axels bostadshus och
fabrikens skorsten
i bakgrunden.

HÖNEKULLA GÅRD

Fattigvården är samhällets äldsta sociala hjälpform och den organiserades och administrerades länge av kyrkan. Verksamheten var frivillig och först 1847 skedde en viss reglering genom en allmän fattigvårdsförordning med socknen (kommunen) som var huvudman. Förordningen var dock inte tvingande det vill säga socknen hade rätt att lämna fattigvård (bistånd) men hade ingen skyldighet.

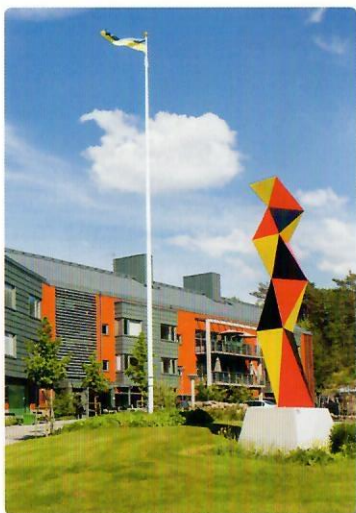
Det var länge självklart att familjen, släkten skulle ta hand om den äldre generationen. I bondesamhället övertogs ofta gården av en son eller dotter och föräldrarna fick bostad i en undantagsstuga på gården eller tillsammans med den nya familjen.

För att klara försörjningen av orkeslösa äldre som saknade både anhöriga och tillgångar var varje socken/kommun indelad i rotar (områden) där bondgårdarna var ansvariga för vård av de fattiga inom roten. Denna ordning blev alltmer otidsenlig och vid sekelskiftet 1800/1900 blev det allt vanligare att kommunerna byggde fattiggårdar/älderdomshem.

De tidigare kommunerna Råda, Landvetter och Björketorp fördes 1971 samman till Härryda kommun. I varje kommun fanns då ett älderdomshem. På 1990-talet tillkom två äldreboenden; Ekdalagården och Säterigården.

Äldrevårdens historia i de tidigare kommunerna Råda, Landvetter och Björketorp finns samlat i fem skrifter från 1990-talet. Skrifterna finns att hämta på boendena och i kommunhuset.

Äldreboendet Hönekeulla gård stod klart i april 2011. Magnus Persson har skapat konstverket "Landmärke".

Boendets två översta plan innehåller lägenheter, men också gemensamma ytor som kök och vardagsrum. Här anordnas aktiviteter som till exempel bingo, sång- och musikunderhållning.

När Härryda kommun bildades var antalet invånare 14 521 och 2014 är motsvarande siffra 36 291. Antalet äldre som behöver någon form av stöd från samhället har ökat i samma takt. Ofta sker stödet i den egna bostaden genom hemtjänst och/eller hemsjukvård men för många är det nödvändigt med plats på ett äldreboende.

Äldreboendet Hönekeulla gård var inflyttningklart i april 2011. De två övre planen innehåller totalt 40 lägenheter, 20 för permanentboende och 20 för korttidsboende under rehabilitering eller för avlastning av anhörig som vårdar i hemmet.

I entréplanet finns cafeteria, sjuksköterskeenheter, kontor för rehab, hemtjänst med mera. I bottenplanet finns bland annat tillagningskök, träningshall, bassäng och hjälpmedelsförråd.

Lägenheterna på 34 kvadratmeter har lite olika planlösningar men innehåller alla hall, allrum med sovrumsdelen, kök och badrum. Här är Ulla Bengtsson i sitt allrum tillsammans med sina privata saker och möbler.

I köket lagas lunch och kvällsmat men också festmåltider vid högtider som påsk och midsommar.

Den 34-gradiga bassängen ligger i bottenplanet och används vid rehabilitering.

VÄGNAMNEN I HÖNEKULLA

Numera lever de flesta av Sveriges invånare i tätorter. Skyltar talar om vad gator, vägar och torg heter. Namnen är ofta en länk bakåt i tiden till händelser, personer och verksamheter som bidragit till att forma orten.

Så gott som varje vägnamn i Härryda kommun döljer en intressant historia och är en värdefull informationskälla om vår bygds utveckling. Ida Charlotta och Buss John är två av de historiska personer som har fått ge namn åt vägar i Hönekulla by.

Ida Charlotta Johansdotter (1863–1954) var bonddotter från Andrén i Hårskered. Hon gifte sig 1896 med Emil Gustavsson i Hönekulla och flyttade in hos svärföräldrarna i Lillstugan (sid 12). 1907 flyttade familjen in i det nybyggda bostadshuset (sid 4). Båda byggnaderna är kvar i den nya byn.

John Andersson (1897–1970) var son till Albin och Sabina Andersson i Hönekulla och växte upp i byn. 1924 bildade han Mölnlycke Bil- & Omnibus AB och startade linjetrafik till Göteborg, en rörelse som han drev till 1968. Han var i bygden allmänt känd som Buss John.

FOTO Jan Kwarnmark: sid 0, sid 12 nedre bilderna, sid 14 till höger, sid 15.
Anna Sigvardsson: omslagsbild, sid 12 övre bilden, sid 14 till vänster.
Ulf Magnusson: sid 6 och 7.
Lemark fotostudio: sid 16.
Övriga bilder är från Härryda kommuns arkiv.

OMSLAG Mönster av Mirjam Korn
ORIGINAL GCL Kommunikation
TRYCK Sandstens tryckeri, Göteborg 2015

Äldreboendet Hönekulla gård i Mölnlycke byggdes först senare och invigdes våren 2011. I denna skrift, producerad 2015, berättar Åke Magnusson om hur det såg ut förr i tiden på den plats där äldreboendet nu ligger.

- Säterigården
- Ekdalagården
- Rådahemmet
- Bygården
- Björkelid

Det finns även ett häfte som berättar om handelsträdgårdarna i Mölnlycke.

031-724 61 00 | harryda.se/honekullagard
kommun@harryda.se

